

چالش‌های روابط والد-نوجوان: یک مطالعه کیفی

رضا خجسته مهر^۱، مسعود فلاحی خشک‌ناب^۲، نسیم جعفری^۳، منصور سودانی^۴

مقاله پژوهشی

چکیده

مقدمه: چالش‌های والد-نوجوان یکی از مهم‌ترین مشکلات خانواده‌های امروزی است. با توجه به خلأ و شکاف پژوهشی موجود در زمینه بررسی کیفی مشکلات والد-نوجوان در کشور، پژوهش حاضر باهدف شناسایی و تحلیل چالش‌های والد-نوجوان صورت گرفت.

روش: این پژوهش به روش کیفی و از نوع تحلیل محتوا بود. داده‌ها به روش نمونه‌گیری هدفمند و از طریق مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختاریافته فردی، با ۱۷ والد و نوجوان مراجعه‌کننده به مراکز روانشناسی و مشاوره جمع‌آوری شد. تحلیل داده‌ها از طریق روش تحلیل محتوای قراردادی صورت گرفت؛ که پس از پیاده کردن مصاحبه‌های ضبط شده روی کاغذ و غوطه‌وری در تحلیل داده‌ها، کدهای اولیه استخراج شد. جهت تعیین طبقات اصلی، کدهای اولیه در چند مرحله بازبینی، بررسی و طبقه‌بندی شد.

یافته‌ها: در تحلیل داده‌ها ۵۷۴ کد اولیه به دست آمد. این کدها که در ۱۳ زیرمضمون و ۵ مضمون شامل: شکاف نسلی، نارسایی در کیفیت رابطه، ناکارآمدی راهبردهای تربیتی، تضاد دیدگاه نو و سنتی و مشکلات درون فردی و میان فردی استخراج و به‌عنوان چالش‌های اصلی والد-نوجوان طبقه‌بندی شدند.

نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش نشان داد؛ که والدین و نوجوانان با چالش‌های پیچیده‌ای در روابط فی‌مابین مواجه هستند. توجه به این چالش‌ها می‌تواند خانواده‌ها را در ایجاد روابط بهتر با نوجوانان یاری کند.

کلیدواژه‌ها: تحلیل محتوا، چالش روابط والد-نوجوان، مطالعه کیفی

ارجاع: خجسته مهر رضا، فلاحی خشک‌ناب مسعود، جعفری نسیم، سودانی منصور. چالش‌های روابط والد-نوجوان: یک مطالعه کیفی.

مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت ۱۳۹۸؛ ۸(۲): ۶۶-۷۵

تاریخ چاپ: ۹۸/۶/۳۰

تاریخ پذیرش: ۹۶/۶/۱۲

تاریخ دریافت: ۹۶/۳/۱۲

۱- استاد، گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۲- استاد، گروه پرستاری، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی تهران، ایران

۳- دکتری مشاوره خانواده، گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۴- دانشیار، گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
نویسنده مسئول: نسیم جعفری
Email: n-jafari@phdstu.scu.ac.ir

مقدمه

در خانواده‌ها با گذر فرزندان از دوره‌ی کودکی به نوجوانی همواره تغییراتی در میزان نفوذ والدین، تقسیم قدرت در خانواده، ساختار و نحوه‌ی تعاملات اعضای خانواده با یکدیگر به وجود می‌آید. رشد شناختی در دوره‌ی نوجوانی اغلب تا آنجا پیشرفت کرده است؛ که به نوجوان اجازه می‌دهد از سطوح عمیق‌تری از تفکر انتزاعی بهره‌مند گردد. نوجوانان اغلب به دنبال تبیین و تفسیرهای جدید و راه‌حل‌های متفاوتی برای مشکلات هستند؛ آن‌ها تمایل دارند با به زیر سؤال بردن قواعد و مقررات و حتی سرکشی و تمرد از خواسته‌ها و دستورات، چالش‌های ارتباطی جدیدی را برای خود و والدین به وجود آورند؛ که در هر جامعه به تناسب فرهنگ و عوامل محیطی و خانوادگی متغیر است (۱-۴). با رشد کودک خواسته‌های تکاملی او برای استقلال، انتظاری را به زیر منظومه والدینی تحمیل می‌کند. در دوره نوجوانی، رفته‌رفته انتظارات والدین با انتظارات فرزندان در کسب استقلال در تعارض قرار می‌گیرد. نوجوانان سهم بیشتری از قدرت و تصمیم‌گیری را در روابط طلب می‌کنند؛ و از این‌که صلاحیت شخصی آن‌ها توسط والدین تأیید شود، لذت می‌برند. در عین حال این فعل و انفعالات بین نوجوان و والدین می‌تواند به تعارضات جدی نیز منجر شود (۳). والدین نمی‌توانند بدون اعمال کنترل و محدودیت به حمایت و راهنمایی فرزندان خود بپردازند؛ فرزندان نیز نمی‌توانند بدون رد کردن و حمله کردن، رشد و فردیت پیدا کنند. در واقع روند اجتماعی کردن ذاتاً تعارضی است (۵). در سال‌های اخیر یافته‌های قابل‌توجهی در درک نوع و نحوه‌ی ارتباطات میان والدین و نوجوانان؛ و راهکارهای خانواده در چگونگی برخورد با چالش‌های موجود در این خصوص به دست آمده است. پژوهش‌های آزمایشی بسیاری متمرکز بر نحوه‌ی ارتباطات والدین و نوجوان، چگونگی تأثیر این ارتباطات بر رفتار نوجوان و چگونگی عملکرد این مکانیسم‌ها بر نوجوان طرح‌ریزی شدند (۶). دانسته‌ها نشان می‌دهد، کاهش اقتدار و مرجعیت والدین، افزایش تأثیرپذیری نوجوانان از گروه همسالان، افزایش نیاز به خودمختاری و استقلال در آن‌ها از یک سو و از سوی دیگر افزایش انتظارات والدین به دلیل

افزایش سن فرزندان منجر به ایجاد تغییر در تعاملات والدین و فرزندان می‌گردد؛ این تغییرات در اکثر مواقع به شکل افزایش تعارضات و کاهش میزان روابط بین آن‌ها خود را نشان می‌دهد؛ و نهایتاً این به نگرانی‌های والدین از تهدیدات دنیای بیرون در قالب احساس کاهش نفوذ بر فرزندان دامن می‌زند (۱،۲).

ابعاد این چالش‌های ارتباطی میان والدین و فرزندان، گاه فراتر از خود و خانواده است؛ که نشانگر اقدامات نوجوان در برخورد با چالش‌های به وجود آمده در حمایت و یا به زیر سؤال بردن هنجارهای فرهنگی، چالش در ادغام تجارب جدید و مشاهدات به‌عنوان جنبه‌هایی از خود غیرمنتظره‌ی آن‌هاست؛ که این خود در بستر خانواده، اقلیت‌های قومی و فرهنگ اجتماعی غالب نمود پیدا می‌کند (۱). ازجمله ابعاد چالش‌های ارتباطی که در پژوهش‌های پیشین به آن‌ها اشاره شده است، به مواردی همچون تعارضات در سیستم ارزش گذاری میان والد و نوجوان (۷-۹)، ناتوانی در برقراری رابطه و عدم مهارت در رفتار با نوجوان (۳)، غفلت، عدم دخالت و نظارت والدین (۱۱، ۱۰، ۳)، ترس، احساس تنهایی، درماندگی، احساس رقابت، بی‌ثباتی، گسست بین نسلی (۱۲)، پذیرش فرزندان از سوی والدین و مهار گری والدین بر نوجوانان (۱۳)، استقلال طلبی، بلوغ جنسی و کسب شخصیت (۱۴)، ساختار و محتوای گفتگوی والد-فرزندی (۴، ۱۵) می‌توان اشاره کرد. در مطالعات کیفی انجام شده در گذشته، به‌صورت حاشیه‌ای یا به شکل خاص پدیده چالش‌های ارتباطی والد-فرزندی مورد بررسی قرار گرفته است (۱۶، ۱۱، ۱۰، ۳). مطالعات کمی پیشین نیز با رویکردی اثبات‌گرایانه و با نگاه از بیرون در قالب اعداد و ارقام، استنباطی از این چالش‌های ارتباطی داشته‌اند (۱۷، ۱۸)؛ اما در پژوهش کیفی حاضر با استفاده از رویکرد تفسیرگرایانه، اقدام به بازشناسی این چالش‌ها از نگاه والدین و نوجوانان شد. بر اساس دیدگاه تفسیری، که پژوهش پیش رو بر این مبنا می‌باشد؛ واقعیت مشروط به تجربه انسان و تفسیر اوست. مطالعات صورت گرفته در سال‌های اخیر باعث درک و شناختی بهتر از رشد نوجوان شده، نقش خانواده را در ارتقاء سلامت روانی نوجوان بسیار برجسته کرده، آنچه والدین جهت تسهیل در رشد یک

سال بود. معیارهای ورود به مطالعه، تسلط به زبان فارسی، عدم ابتلا به بیماری‌های مزمن جسمانی، نداشتن سابقه‌ی بیماری‌های روانی بر اساس پرونده‌ی روانپزشکی و تمایل والدین به شرکت خود و فرزندشان در مطالعه بود. بر این اساس، پژوهش حاضر در جستجوی نمونه‌ای بود که بر اساس تجاربشان حداکثر اطلاعات ممکن را در پاسخ به سؤالات پژوهشگر به دست دهند. قبل از انجام پژوهش، اهداف و نحوه‌ی انجام کار به مشارکت‌کنندگان توضیح داده شد؛ و اطمینان لازم در زمینه محرمانه ماندن مصاحبه‌ها به والدین و نوجوانان داده شد. داشتن حق انصراف از مشارکت در پژوهش و کسب رضایت‌نامه‌ی کتبی از تک‌تک مشارکت‌کنندگان از جمله دیگر اقدامات به عمل آمده قبل از انجام پژوهش بود. سپس اطلاعات مورد نیاز پژوهش با انجام مصاحبه‌های فردی عمیق و نیمه ساختاریافته جمع‌آوری شد. مصاحبه‌ها با ۱۷ مشارکت‌کننده، به صورت چهره به چهره انجام گرفت و با اجازه آن‌ها صدا ضبط شد. مصاحبه‌های فردی در حدود ۳۰ الی ۶۰ دقیقه به طول انجامید؛ و با رسیدن به غنای لازم و تکرار اطلاعات حاصله به مرحله‌ی اشباع نظری رسید. مصاحبه‌ها با طرح موضوعی کلی و عمومی در زمینه تجربه چالش‌های به وجود آمده در روابط مابین والدین و نوجوانان، چگونگی شکل‌گیری این چالش‌ها، علل و عوامل آن و چگونگی برخورد مشارکت‌کنندگان با این چالش‌ها طرح‌ریزی شد؛ و تعدادی از سؤالات به منزله راهنمای مصاحبه در نظر گرفته شدند از جمله، آیا تاکنون با نوجوان خود (والدین خود) مشکلی داشته‌اید؟ لطفاً یکی از مواردی را که پیش‌آمده توضیح دهید؟ چطور شد؟ چگونه شروع شد؟ چطور تمام شد؟ نتیجه چه شد؟ از مشارکت‌کنندگان با کمک سؤالات پیگیری کننده درخواست می‌شد تا تمامی مواردی را که به ذهنشان می‌رسد و تجربه کرده‌اند را بازگو نمایند؛ و کلیه مصاحبه‌ها با استفاده از گوشی همراه به صورت کامل ضبط شد؛ و بلافاصله کل محتوای مصاحبه‌ها به منظور تحلیل به صورت فایل الکترونیکی در رایانه ذخیره گردید. تحلیل داده‌های این پژوهش ابتدا به صورت دستی و بار دوم با کمک نرم‌افزار تجزیه و تحلیل شد؛ و در این مرحله خواندن مکرر و همچنین یادداشت‌برداری‌های

نوجوان سالم باید انجام دهند را تا حدودی مشخص نموده است و همچنین روند تغییرات نظام خانواده با رسیدن فرزندان به دوران بلوغ را شناسایی کرده‌اند؛ اما متأسفانه این مطالعات موجب افزایش قابل توجه در دانش فعلی در مورد نوجوانی نشده است. از سویی بخش عمده‌ای از اطلاعاتی که والدین در مورد چگونگی برخورد با نوجوانان دریافت می‌کنند متناقض و گیج‌کننده است. اطلاعات غلط و کلیشه‌های نادرست در مورد نوجوانی از سویی؛ و سیل اطلاعات اخبار و تصاویر نامناسب از اینترنت و دنیای رسانه‌ها که نوجوان را هدف قرار داده است از سوی دیگر، چالش‌های روابط والد-فرزند را هر روز پیچیده‌تر از قبل کرده و همچنان تحقیقات بیشتر و کسب دانش بیشتر در این خصوص را الزامی می‌کند (۱۹). بر اساس یافته‌های پیشین، چالش‌های ارتباطی والد-نوجوان یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های خانواده است (۱۰، ۱۲، ۱۵) و نحوه و نوع این چالش‌ها بسیار مرتبط با فرهنگ می‌باشد (۴-۱)؛ همچنین با توجه به این که شناخت فرایند چالش روابط والد-نوجوان برای درمانگران حوزه خانواده و نوجوان ضروری به نظر می‌رسد (۲۰)، این تحقیق با هدف تبیین چالش‌های ارتباطی والد-نوجوان طراحی گردید.

روش

هدف از این مطالعه تبیین چالش‌های روابط والد-نوجوان بر مبنای تجارب والدین و نوجوانان بود. بر همین اساس از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شد. این شیوه ابزارهایی را برای بررسی تجربه فراهم می‌سازد و موجب کسب اطلاعات با ارزش و عمیق از نمونه‌ها می‌شود (۲۱). در این روش محقق از به کارگیری طبقات از قبل تعیین شده اجتناب می‌کند؛ و اجازه می‌دهد که طبقات و اسامی آن‌ها از میان داده‌ها استخراج شود. پس محقق در داده‌ها غرق می‌شود تا به درک یا بصیرت جدیدی دست پیدا کند. برای اجرای این مطالعه از نمونه‌گیری مبتنی بر هدف و در دسترس استفاده شد؛ و کلیه شرکت‌کنندگان از بین والدین و نوجوانان مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره و روانشناسی انتخاب گردیدند. سن نوجوانان بین ۱۲ تا ۱۸ سال و سن والدین بین ۳۵ تا ۵۸

در این پژوهش بود. در مطالعه حاضر به منظور رعایت موارد اخلاقی به نکاتی مانند توضیح کلی در مورد اهداف تحقیق؛ اخذ رضایت‌نامه کتبی از والدین جهت شرکت خود و فرزندشان در مصاحبه و اجازه‌نامه کتبی از هر مشارکت‌کننده جهت ضبط جلسات مصاحبه؛ دادن اطلاعات لازم به والدین در مورد مضمون سؤالات مصاحبه فرزندانش؛ توضیح محاسن و معایب احتمالی شرکت در مصاحبه‌ها؛ اطمینان در مورد حفظ رازداری و محرمانه بودن اطلاعات حاصله به والدین و همچنین نوجوانان؛ استفاده از شماره‌گذاری به جای ذکر اسامی برای شرکت‌کنندگان توجه شد.

یافته‌ها

در پژوهش حاضر ۱۷ شرکت‌کننده شامل ۶ نوجوان و ۱۱ والد شرکت داشتند. سن نوجوانان بین ۱۲ تا ۱۸ سال و مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی آن‌ها متغیر بود. تمامی مشارکت‌کنندگان در خانواده‌هایی دو والدی شامل مادر و پدر و فرزند (فرزندان) زندگی می‌کردند، به استثنای شرکت‌کنندگان ۳ و ۴ که مادر و پسر نوجوان وی بود و مادر به دلیل طلاق سرپرستی فرزند خود را به تنهایی بر عهده داشت. تمامی شرکت‌کنندگان در خانواده‌های نسبتاً کم درآمد تا متوسط بودند (جدول ۱).

لازم جهت یافتن حسی کلی از مصاحبه صورت گرفت. از آنجا که فرآیند دستی تحلیل داده‌های کیفی یک فرآیند فوق‌العاده زمان‌بر است برای سرعت بخشیدن به فرآیند تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Maxqda نسخه ۱۰ استفاده گردید. در فرآیند تحلیل، متن مصاحبه‌ها کلمه به کلمه خوانده و کدهای اولیه استخراج شدند. برای تحلیل از دو شیوه کدگذاری از زبان مشارکت‌کنندگان و کدهای تلویحی محقق ساخته استفاده گردید؛ سپس شواهدی از گفته‌های شرکت‌کنندگان برای هر یک از طبقات آماده شد؛ تا نتایج حاصله مستقیماً از داده‌های مربوط به شرکت‌کنندگان و بدون تحمیل عقیده‌ی پژوهشگر به دست آید. استحکام یافته‌ها در این پژوهش توسط برگرداندن نتایج و کدها به شرکت‌کنندگان تحقیق (Member Check)، استفاده از نظر تکمیلی همکاران (Peer Check)، مرور توسط متخصصان مجرب (External check)، که در تمام مراحل بر صحت کار نظارت داشته و به منظور اطمینان از این که تفسیر پژوهشگر از داده‌ها انعکاس موارد مورد مطالعه است، صورت پذیرفت. همچنین تخصیص مکان مناسب و زمان کافی، ایجاد ارتباط و جلب همکاری مشارکت‌کنندگان، یادداشت برداری حین مصاحبه و بعد از آن و مرور دست نوشته‌ها، ازجمله روش‌های مورد استفاده جهت افزایش استحکام داده‌ها

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت شناختی نوجوانان شرکت‌کننده

تعداد نوجوانان شرکت‌کننده	۶ نفر
میانگین سن	میانگین سن ۱۶ سال، حداقل ۱۲ سال، حداکثر ۱۸ سال
جنسیت	دختر (۴ نفر)، پسر (۲ نفر)
مقطع تحصیلی	دبیرستان اول (۱ نفر)، دبیرستان دوم (۳ نفر)، دیپلم (۲ نفر)
رشته تحصیلی	انتخاب رشته انجام نشده (۲ نفر)، ریاضی (۱ نفر)، تجربی (۱ نفر)، دانشجوی گرافیک (۱ نفر)، دانشجوی مهندسی (۱ نفر)
نوع خانوار	تک والد (۱ نفر)، دو والد (۵ نفر)
تعداد فرزندان در خانواده	تک فرزند (۲ نفر)، دو فرزند (۴ نفر)

آن‌ها را مادران و ۵ نفر را پدران تشکیل می‌دادند (جدول ۲).

در این مطالعه ۱۱ نفر از والدین حضور داشتند؛ که ۶ نفر از

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت شناختی والدین شرکت‌کننده

تعداد والدین شرکت‌کننده	۱۱ نفر
میانگین سن	میانگین سن ۴۷ سال، حداقل ۳۵ سال، حداکثر ۵۸ سال
جنسیت	زن (۶ نفر)، مرد (۵ نفر)
میزان تحصیلات	دیپلم (۶ نفر)، لیسانس (۵ نفر)
شغل یا تخصص	خانه‌دار (۳ نفر)، مهندس (۱ نفر)، فروشنده (۱ نفر)، دبیر (۱ نفر)، کشاورز (۱ نفر)، مدیریت (۲ نفر)، ریاضی (۱ نفر)، اقتصاد (۱ نفر)
نوع خانوار	تک والد (۱ نفر)، دو والد (۱۰ نفر)
تعداد فرزندان در خانواده	تک فرزند (۳ نفر)، دو فرزند (۴ نفر)، سه فرزند (۴ نفر)

پس از بررسی و تحلیل کدها و دسته‌بندی آن‌ها، عوامل تأثیرگذار بر چالش روابط والد-نوجوان به صورت ۵ مضمون اصلی و ۱۳ مضمون فرعی تقسیم بندی شدند (جدول ۳).

جدول ۳. خلاصه‌ای از یافته‌های تحقیق

مضمون اصلی	زیر مضمون	نمونه‌هایی از گفته‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها
شکاف نسلی	تفاوت دنیای والد و نوجوان و عدم اعتبار دهی متقابل تحولات سنی نوجوان	جوانای امروز رو همیشه درکشون کرد، احساس می‌کنیم دنیایی که اینا توش زندگی میکنن با دنیای ما خیلی متفاوت (پدر، مشارکت‌کننده ۱۶)
	عدم درک متقابل	بالاخره یه سنی هستن که نه میشه گفت کودک، اینه که ما مشکل داریم با این موضوع و نمیدونیم چطور رفتاری داشته باشیم (مادر، مشارکت‌کننده ۶)
	ناهماهنگی خواسته‌ها و آرزوها	اصلاً نمی‌فهمه که تو فکر من با این همه درس و امتحان چیزی مهم‌تری هم هست. کلاً خیلی سخته که بابا و مامان آدم بتونند حس ما رو بفهمند. (پسر، مشارکت‌کننده ۲)
	ناکامی در نیازهای عاطفی ناپسامانی روابط خانوادگی	خودم برنامه‌های خودم رو دارم. اگه خیلی راست میگی چرا برای عید که من دوست دارم بریم سفر خارجی برنامه‌ای نمی‌زاری؟ (پسر، مشارکت‌کننده ۲)
نارسایی در کیفیت رابطه	جداال بر سر قدرت	دخترم زیاد پدرش بهش نمیره و چون محبت نمیبینه بیشتر وقتشو با دوستاش میگذرونه (مادر، مشارکت‌کننده ۸)
ناکارآمدی راهبردهای تربیتی	تفاوت در معیارهای تحصیلی	ما با هم ارتباط خانوادگی نداریم... یک رابطه‌ای بسیار ضعیف و بسیار شکننده (پدر، مشارکت‌کننده ۱۳)
	تبعیض جنسیتی	آیا ما انتظارمون بالاست، بهش می‌گیم ببینیم بچه‌ها کیان دوستات کیا هستن اجازه‌های این رسیدگی و این تحقیقات رو به ما نمیده (پدر، مشارکت‌کننده ۱۳)
	اینترنرت و رسانه	این برای آینده‌اش مشکل‌ساز بشه. بعد امتحانش که شد گفت نمیرم امتحان بدم اینا همه مشکلات ایجاد می‌کرد تو خونه و درگیر می‌شدیم. دیگه نمی‌دونیم چیکار کنیم (مادر، مشارکت‌کننده ۵)
تضاد دیدگاه نو و سنتی	تعاملات برون خانواده	دخترم همش می‌گه‌ها بین شما اونو دوست دارید منو دوست ندارید همیشه سر همین مسئله با هم اختلاف داریم (مادر، مشارکت‌کننده ۸)
مشکلات درون فردی و میان فردی	مشکلات شخصیتی	اون همش پای لب تابشه یا تو اینترنرت با دوستاش چت میکنه و این مشکل‌ساز شده برا من (مادر، مشارکت‌کننده ۷)
	ناتوانی در حل مسئله	مادر من می‌گه نه همیشه بری پارتی انگار این موضوع براشون جا نیفتاده (دختر، مشارکت‌کننده ۱۰)
		اخماش تو همه مثلاً چشماشو که نگاه می‌کنم خودم شادی تو چشماش نمیبینم غم رو تو چشماش می‌بینم (مادر، مشارکت‌کننده ۵)
		یکم باهم دیگه دعوا می‌کنیم بعدش معمولاً من میرم تو اتاق درو می‌بندم (دختر، مشارکت‌کننده ۱۱)

شکاف نسلی

نوجوان؛ عدم درک متقابل؛ و ناهماهنگی خواسته‌ها و آرزوها بود. برخی از شرکت‌کنندگان بر این عقیده بودند که تقابل تفکر سنتی والد و تفکر مدرن نوجوان؛ یا به عبارتی تفاوت

این مضمون شامل ۴ زیر مضمون با عناوین تفاوت دنیای والد و نوجوان و عدم اعتبار دهی متقابل؛ تحولات سنی

دنیای نوجوان و والد، چالش‌های جدی در روابط فی‌مابین را رقم می‌زند.

برخی از مشارکت‌کنندگان تحولات سنی یا در واقع چالش‌های ارتباطی به وجود آمده بین نوجوان و والدین را اقتضای سن نوجوانی، به‌عنوان موضوعی طبیعی درگذر فرزند از کودکی به دوران نوجوانی قلمداد کردند. یکی از پدران شرکت‌کننده در مصاحبه اظهار داشت:

«بعضی وقت‌ها فکر می‌کنم خودخواهه، همه چی رو برا خودش می‌خواد. بعد دوباره فکر می‌کنم می‌گم ممکنه به خاطر اقتضای سنشه و خوبه که این‌طوری باشه» (مشارکت‌کننده ۱).

نارسایی در کیفیت رابطه

احساس ناکامی در برآورده شدن نیاز به حمایت عاطفی؛ و نیاز به توجه ازجمله موضوعات عنوان شده توسط مشارکت‌کنندگان در خصوص چالش‌ها و زیر مضمون اول بود. زیر مضمون دوم نابسامانی روابط خانوادگی به مواردی همچون عدم ارتباط خانوادگی، عدم ارتباط کلامی، فاصله‌گیری عاطفی، احساس بن‌بست در رابطه و روابط سطحی میان والدین و نوجوان اشاره داشت؛ که مشارکت‌کنندگان این پژوهش به آن اذعان داشتند. یکی از نوجوانان می‌گوید:

«الآن عادی شده برامون و خیلی کاری به کار هم نداریم هیچکدوم؛ و یواش یواش این مسائل به وجود اومد و فاصله‌مون باهم زیاد شد» (مشارکت‌کننده ۱).

ناکارآمدی راهبردهای تربیتی

در این مضمون اصلی موارد مطرح شده در قالب ۳ زیر مضمون مشخص شد. جدال بر سر قدرت میان والد و نوجوان که به مخالفت نوجوان با نظارت والدین، ناتوانی والد در نظارت بر نوجوان و قدرت‌طلبی میان والدین و نوجوان اشاره داشت، اولین زیر مضمون از این مضمون اصلی بود. دومین زیر مضمون شامل تفاوت در معیارهای تحصیلی و دغدغه‌های مرتبط به آینده نوجوان و زیر مضمون سوم به راهکارهای تربیتی مرتبط با تبعیض جنسیتی اشاره داشت.

تضاد دیدگاه نو و سنتی

تضاد دیدگاه نو و سنتی در خانواده‌ها یکی از مضامین مهم چالش‌های مربوط به روابط والد-نوجوان را در این پژوهش به خود اختصاص داد. یکی از زیر مضمون‌های آن شامل اینترنت و رسانه بود. به‌طوری که بسیاری از مشارکت‌کنندگان به نقش پررنگ وسایل ارتباط جمعی ازجمله ارتباطات نوجوان در دنیای مجازی، مدت زمان صرف شده نوجوان در این فضای مجازی، کیفیت ارتباطات و نوع کاربری نوجوان با کمک این ابزارهای مدرن، تأثیرات آن بر روابط والد-نوجوان و چالش‌های به وجود آمده در این زمینه اشاره کردند. برای مثال مادری از نگرانی‌های خود در زمینه اتلاف وقت فرزند نوجوان خود در فضای مجازی می‌گوید:

«یکی از مشکلاتم همین دنیای مجازیه که بیشتر وقتش پای همین موبایل و این چیزا تلف میشه» (مشارکت‌کننده ۶).

تناقضات موجود در میان آنچه نوجوان از جامعه الگو می‌گیرد، با آنچه سازگار با چارچوب خانواده است، چالش‌هایی را در میان نوجوان و والدین به همراه دارد که تحت عنوان تعاملات برون خانواده مشخص گردید. طبق صحبت‌های مشارکت‌کنندگان این پژوهش، باوجودی که ارتباطات خارج از خانواده برای نوجوانان الزامی است؛ اما موجبات چالش‌های فراوان در روابط والد-نوجوان را به همراه دارد. تعاملات برون خانواده نوجوان ازجمله ارتباطات با همسن و سالان، روابط با اقوام و آشنایان، روابط با افراد در مدرسه، بخصوص دوستان نوجوان و همچنین چگونگی تعاملات چالش‌برانگیز روابط با جنس مخالف در سن حساس نوجوانی ازجمله زیر مضمون‌های قابل تأمل در این خصوص بود.

مشکلات درون فردی و میان فردی

این مضمون اصلی به دو زیر مضمون تقسیم‌بندی شد. مشکلات شخصیتی زیر مضمون اول و ناتوانی در حل مسئله به دومین زیر مضمون پرداخت. مشکلاتی همچون خودخواهی، خودبزرگ بینی، احساس حقارت، کم حرفی، پرخاشگری، عصبانیت، بدخلقی، دروغ‌گویی، تبلی، افسردگی، اعتیاد، ناتوانی در ابراز محبت و انزوا گزینی به‌عنوان مشکلات شخصیتی، مشارکت‌کنندگان این پژوهش به آن اشاره داشتند. تلاش برای فرار از تنش، اختلاف عقیده،

نصیحت و امر و نهی و انتقاد زیر مضمون ناتوانی در حل مسئله را مشخص می‌کنند.

بحث

یافته‌های این پژوهش نشان داد که ۵ مضمون اصلی شکاف نسلی، نارسایی در کیفیت رابطه، ناکارآمدی راهبردهای تربیتی، تضاد دیدگاه نو و سنتی و مشکلات درون فردی و میان فردی؛ در میان مشارکت‌کنندگان این مطالعه در خصوص چالش‌های ارتباطی والدین و نوجوانان نقش داشت. لازم به ذکر است، گرچه مطالعه‌ای کیفی که دقیقاً منطبق با اهداف پژوهش حاضر باشد، یافت نشد؛ اما پشته‌های پژوهشی خوبی به تفکیک برای هر مضمون یا زیر مضمون وجود داشت.

مضمون اول یعنی شکاف نسلی، به چهار زیر مضمون شامل: تفاوت دنیای والد و نوجوان و عدم اعتبار دهی متقابل، تحولات سنی نوجوان، عدم درک متقابل و ناهماهنگی خواسته‌ها و آرزوها طبقه‌بندی شد. تغییرات رشدی که در سن نوجوانی بروز می‌یابد منجر به تغییرات در روابط والد-نوجوان در دوران نوجوانی فرزندان می‌شود. والدین به‌عنوان آموزه‌های فرهنگی و ارزشی آموخته‌اند که از نوجوانان انتظار داشته باشند از آن‌ها اطاعت کنند، اما این در حالی است که نوجوانان احساس می‌کنند با والدین خود برابری می‌کنند (۱۹). در این پژوهش نیز تحولات مرتبط با دوره‌ی سنی نوجوانی و گذر از دوران کودکی به نوجوانی گاه به‌عنوان موضوعی طبیعی از سوی والدین عنوان گردید. گرچه دغدغه‌های فراوان خانواده‌ها در این خصوص و چگونگی برخورد با آن و تفاوتی که در نگرش والدین و نوجوانان مورد پژوهش در مقایسه با گذشته وجود دارد، همچنان به قوت خود باقی است و این خود ناامیدی و سرخوردگی والدین در نوع برخورد با فرزند نوجوانشان را به همراه دارد (۲۰، ۲۱).

نارسایی در کیفیت رابطه به‌عنوان دومین مضمون استخراج شده در چالش‌های والد-نوجوان، قابل تأمل می‌باشد. این مضمون شامل دو زیر مضمون ناکامی در نیازهای عاطفی و نابسامانی روابط خانوادگی بود. درجه استحکام پیوندهای خانوادگی، میزان ایمن بودن روابط میان نوجوان و والدین و

تعارضات در خانواده را مشخص می‌کند (۲۲). از سویی دیگر بافت نامنسجم خانوادگی، عدم پاسخ‌دهی مناسب به درخواست‌های عاطفی اعضا و نبود گرمی در محیط خانواده، عواملی مهم در افزایش سطح تعارضات والدین و نوجوانان به شمار می‌آیند. نوجوانانی که میزان بالایی از استرس را در خانواده‌هایی با بیشترین سطح درگیری تجربه می‌کنند، مشکلات روانی زیادی را نیز تجربه می‌کنند (۱۰). یکی از تکالیف والدین در خصوص فرزند نوجوان، فراهم کردن محیط سالم، ایمن، گرم و صمیمی است که در آن نوجوان تشویق شده و کاوش توانایی‌های بالقوه و جدید جسمانی، شناختی و اجتماعی را آسان کند. برآورده کردن نیازهای طبیعی نوجوان همچون نیازهای عاطفی با گرمی و پذیرش بالا در خانواده، مؤثرترین شیوه والدینی در رفع تنش‌های رابطه با فرزند نوجوان است (۲۳). در این پژوهش همسو با مطالعات پیشین، نیازهای عاطفی برطرف نشده نوجوان و تأثیرات آن بر روابط، ناکامی در برآورده شدن نیاز به توجه، همچنین نابسامانی روابط خانوادگی مانند عدم ارتباط کلامی، فقدان رابطه یا روابط سطحی والد-نوجوان موجبات بروز چالش در روابط والد-نوجوان و در نتیجه مشکلات عمده در این خصوص را به همراه داشت.

باوجودی که در دو دهه‌ی اخیر مطالعات صورت گرفته در خصوص نوجوانان و به‌ویژه روابط والد-نوجوان، بیش از دهه‌های پیشین مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است؛ اما همچنان توصیه‌های متخصصان و راهبردهای تربیتی به کار گرفته شده توسط والدین، نتوانسته است مؤثر و کارآمد باشد (۲). در پژوهش حاضر نیز مضمون سوم ناکارآمدی راهبردهای تربیتی بود؛ که در واقع ناتوانی والدین مشارکت‌کننده در این مطالعه را در به‌کارگیری شیوه‌ای مناسب جهت کاهش چالش‌های ارتباطی و حل مسائل مرتبط به نوجوان بیان داشت. جدال بر سر به دست‌گیری قدرت میان والد و نوجوان، عدم توانایی والدین در نظارت صحیح بر نوجوان، ناتوانی در به‌کارگیری شیوه مناسب در هدایت موضوعات تحصیلی و مرتبط با آینده نوجوان؛ و مشکلات جدی تربیتی در خصوص چگونگی برخورد کارآمد با موضوعات جنسیتی، عواملی تأثیرگذار بر چالش‌های والد-

پژوهش حاضر چالش‌های پیچیده‌ی والد-نوجوان را در پنج مضمون اصلی طبقه‌بندی کرد. شکاف نسلی، نارسایی در کیفیت رابطه، ناکارآمدی راهبردهای تربیتی، تضاد دیدگاه نو و سنتی و مشکلات درون فردی و میان فردی مضامین استخراج شده از این مطالعه بودند. با توجه به ناکارآمدی راهبردی تربیتی توسط والدین، توجه به چالش در روابط والد-نوجوان و شناخت ابعاد آن، می‌تواند طرز تلقی مناسب‌تر و رفتار مؤثرتر والدین را با نوجوان به همراه داشته باشد. این پژوهش که با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و بدون پیش‌داوری پژوهشگر انجام شد، برخلاف پژوهش‌های کمی که معمولاً بر اساس سؤالات بسته پاسخ یا طیف لیکرت و با توجه به دانش پیشین طراحی می‌شود، مضامینی را در بردارد که در پژوهش‌های پیشین وجود نداشته است. نتایج حاصل از پژوهش حاضر این امکان را به روان‌درمانگران حوزه‌ی خانواده، مشاوره نوجوان و مشاوران تحصیلی در مدارس خواهد داد؛ که بر اساس مضامین اصلی مطرح شده توسط والدین و نوجوانان و نیازهای مشاهده شده، در جهت ارتقای سطح روابط والد-نوجوان برنامه‌ریزی کنند و در نتیجه سلامت روانی خانواده‌ها را ارتقا بخشند. همچنین جهت کمک به بهبود سطح رابطه میان والدین و نوجوان و بررسی مشکلات فی‌مابین، تشکیل هسته‌های مشاوره والد-نوجوان در مراکز مشاوره و روانشناسی و با همکاری آموزش و پرورش و مدارس پیشنهاد می‌گردد.

تشکر و قدردانی

در پایان از کلیه والدین و نوجوانان مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره و روانشناسی که در انجام این پژوهش شرکت نمودند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

تضاد منافع

هیچ‌گونه تضاد منافی برای نویسندگان این مقاله وجود ندارد.

نوجوان بود؛ و همگی دال بر تلاش‌های نافرجام والدین در جهت حل چالش‌های رابطه‌ی والد-نوجوان بود.

مضمون چهارم این پژوهش با عنوان تضاد دیدگاه نو و سنتی منطبق با یافته‌های مطالعات قبلی بود. مدل‌های مفهومی به دست آمده‌ی قبلی، بیانگر این مطلب بود که چالش‌های والد-نوجوان، تحت تأثیر رشد نوجوان و تغییرات فرهنگی دو نسل والد و نوجوان قرار دارد، به‌گونه‌ای که فاصله‌گیری در میان این دو نسل در مقایسه با سنوات گذشته افزایش چشمگیری داشته است (۱۹). تحولات فرهنگی، اقتصادی و رشد فزاینده وسایل ارتباط جمعی تأثیر فراوانی بر روابط در خانواده‌های امروزی داشته‌اند؛ که این امر به‌نوبه‌ی خود باعث تفاوت دیدگاه، ارزش‌ها، طرز تفکر و حتی تفاوت در سبک تفریحات، علائق، خواسته‌ها و آمال و آرزوهای اعضای خانواده‌های امروزی شده است. این تغییرات بر الگوهای روابط خانوادگی و به‌ویژه روابط والد-نوجوان تأثیر به‌سزایی دارد (۲۵). مضمون تضاد دیدگاه نو و سنتی، نشان می‌دهد که چگونه والدین با کوله باری از تجربه‌ی نسل پیشین؛ و نوجوان با ذهنی کنجکاو و جستجوگر و در میان آماج اطلاعات دریافتی از رسانه و دنیای مدرن امروز از سمتی دیگر، چالش الگوهای قدیم و جدید را به نمایش می‌گذارند. ویژگی‌های شخصیتی نوجوان و ویژگی‌های شخصیتی والدین بر شکل‌گیری مشکلات در روابط والد-نوجوان تأثیرگذار است (۱۹). اکثر مشارکت‌کنندگان به مشکلات درون فردی و میان فردی، به‌عنوان مضمونی که بر چالش‌های والد-نوجوان تأثیرگذار است، اشاره کردند. این یافته‌ها با نتایج مطالعات پیشین که بیان داشتند، خانواده‌های دارای بیشترین تعارض با فرزند نوجوان، با بالاترین سطح مشکلات دست به‌گیریان هستند، همسو بود (۳، ۱۰، ۱۱)؛ این مشکلات از بیماری‌های روانی همچون افسردگی تا بزهکاری‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر گسترده است.

نتیجه‌گیری

References

1. Ashbourne LM, Baobaid M. Parent-adolescent storytelling in Canadian-Arabic immigrant families (part 1): A grounded theory. The Qualitative Report 2014; 19(30): 1-21.

2. Ashbourne LM, Baobaid M. Parent-adolescent storytelling in Canadian-Arabic immigrant families (part 2): A narrative analysis of adolescents' stories told to parents. *The Qualitative Report* 2014; 19(30): 1-18.
3. Poduthase H. Parent-adolescent relationship and juvenile delinquency in Kerala, India: A qualitative study [dissertation]. Utah: Utah University; 2012.
4. Kobak R, Abbott C, Zisk A, Bounoua N. Adapting to the changing needs of adolescents: Parenting practices and challenges to sensitive attunement. *Curr Opin Psycho* 2017; 15: 137-42.
5. Kobak R, Zajac K, Herres J, KrauhamerEwing S. Attachment based treatments for adolescents: The secure cycle as a framework for assessment, treatment and evaluation. *Attach Hum Dev* 2015; 17(2): 220-39.
6. Hoskins DH. Consequences of parenting on adolescent outcomes. *Societies* 2014; 4(3): 506-31.
7. Walter O, Shenaar-Golan V. Effect of the parent-adolescent relationship on adolescent boys' body image and subjective well-being. *Am J Mens Health* 2017; 11(4): 920-9.
8. Branje S. Development of parent-adolescent relationships: Conflict interactions as a mechanism of change. *Child Development Perspectives* 2018; 12(3): 171-6.
9. Kaldi AR, Jamshidi M. Study of factors related to value conflict between parents and children in amol. *Social Welfare Quarterly* 2006; 5(19): 141-53. [In Persian].
10. Marshall C, Henderson J. The influence of family context on adolescent depression: A literature review. *Canadian Journal of Family and Youth* 2014; 6(1): 163-87.
11. Atashnafas E, Ghorbani R, Tabatabaee SM, Abdoos H, Abbas Poor S, Mahmoudian AR. Prevalent high risk behaviors and important family factors from the point of view of adolescents: A qualitative research. *Journal of Family Research* 2014; 10(2): 217-33. [In Persian].
12. Williams BK. The grounded theory study investigating how parents' adolescent experiences influence their attitudes and behaviors toward their children's middle school education [dissertation]. Lynchburg: Liberty University; 2013.
13. Hosseinkhanzadeh AA, Taher M, Seyednuri SZ, Yahyazadeh A, Esapour M. Relationship between interaction parent-child with addictability rate and heterosexual orientation in students. *Quarterly Journal of Research on Addiction* 2014; 7(28): 59-74. [In Persian].
14. Nasiri M, Tefagh M, Maghsoudi J, Hasanazade A. Comparative investigation of adolescent's communicational problems with parents from the points of view of these two groups. *Journal of Shahrekord University of Medical Sciences* 2001; 3(2): 31-8. [In Persian].
15. Liu L, Wang N and Tian L. The parent-adolescent relationship and risk-taking behaviors among Chinese adolescents: The moderating role of self-control. *Front Psychol* 2019; 10:542.
16. Barniskis SC. Embedded, participatory research: Creating a grounded theory with teenagers. *Evid Based Libr Inf Pract* 2013; 8(1): 47-58.
17. Fosco GM, Feinberg ME. Cascading effects of interparental conflict in adolescence: Linking threat appraisals, self-efficacy, and adjustment. *Dev Psychopathol* 2015; 27(1): 239-52.
18. Mangeli G, Toraldo M. Parent-child relationships and psychological challenges during adolescence: which solutions? *J Psychol Abnorm Child* 2015; 4(3): 1000145.
19. Sanagoei Zadeh M, Etemadi O, Ahmadi SA, Jazayeri R. Exploratory of problems between Iranian parents and their male adolescents. *Asian Social Science* 2016; 12(9): 65-76.
20. Klamm HL. School change: Adolescents transitioning from conventional schooling to home-based online education [dissertation]. Lynchburg: Liberty University; 2012.
21. Lichtman M. Qualitative Research in Education a User's Guide. 2nd ed. USA: SAGE Publication; 2010.
22. Tan JS, Hessel ET, Loeb EL, Schad MM, Allen JP, Chango JM. Long-term predictions from early adolescent attachment state of mind to romantic relationship behaviors. *J Res Adolesc* 2011; 26(4): 1022-35.
23. Riesch SK, Gray J, Hoeffs M, Keenan T, Ertl T, Mathison K. Conflict and conflict resolution: Parent and young teen perceptions. *J Pediatr Health Care* 2003; 17(1): 22-31.
24. Ashbourne LM. Re-conceptualizing parent-adolescent relationships: A dialogic model. *Journal of Family Theory & Review* 2009; 1(4): 211-22.

Challenges of Parent-Adolescent Relationship: A Qualitative Study

Reza Khojasteh Mehr¹ , Masoud Fallahi-Khoshknab², Nasim Jafari³ , Mansour Sodani⁴

Abstract

Introduction: Nowadays, challenges of parent-adolescent relationship is one of the main problems of families. According to the lack and gap of qualitative study of parent-adolescent problems in the existing research in the country, this study aimed to identify and analyze challenges of parent-adolescent relationship.

Method: This qualitative study was performed using content analysis. Data were collected using purposive sampling and individual semi-structured in-depth interviews with 17 parents and adolescents who referred to counselling and psychology centers. Data were analyzed using conventional content analysis. After transcribing recorded interviews and data analysis, initial codes were extracted. To determine the main classes, initial cods were revised, surveyed, and classified in several steps.

Results: After data analysis, 574 initial codes were obtained. These codes were categorized into 13 sub-themes and 5 themes including the generation gap, insufficiency in relationship quality, educational strategies dysfunction, modern and traditional perspectives conflict, and intrapersonal and interpersonal problems as the main challenges of parent-adolescent relationship.

Conclusion: According to the results, parents and adolescents face complex challenges in the relationship with each other. Attention to these challenges can help families to create better relationships with adolescents.

Keywords: Content analysis, Challenge of Parent-adolescent relationship, Qualitative study

Citation: Khojasteh Mehr R, Fallahi-Khoshknab M, Jafari N, Sodani M. **Challenges of Parent-Adolescent Relationship: A Qualitative Study.** J Qual Res Health Sci 2019; 8(Special Issue): 66-75. [In Persian]

Received date: 02.06.2017

Accept date: 03.09.2017

Published: 21.09.2019

1- Professor, Department of Counselling, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

2- Professor, Department of Nursing, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences (USWR), Tehran, Iran

3- PhD in Family Counseling, Department of Counselling, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

4- PhD in Counseling, Department of Counseling, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Corresponding Author: Nasim Jafari, Email: n-jafari@phdstu.scu.ac.ir